

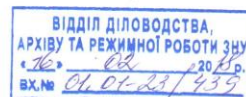
ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію **Коробової Ірини Олександрівни** «Семантичне та словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові», подану до спеціалізованої вченої ради К 17.051.02 у Запорізькому національному університеті на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова (м. Київ-Запоріжжя, 2017. – 222 с.)

Мова – це динамічний складник культури (як окремої людини, так і людства загалом). Для того, щоб розвиватися, не відстаючи від інших проявів людської діяльності, їй потрібно рухатися вперед, встигати номінувати велику кількість нових явищ, процесів, предметів, понять. А це викликає появу і використання нових лексичних одиниць, уточнення деяких аспектів їхнього функціонування.

У різних сферах функціонування мови спостерігаємо як сталість, так і змінність засобів вербальної комунікації, передусім на лексичному та словотвірному рівнях, що сприяє поглибленому вивченню проблемних питань української дериватології, змушує мовознавців приділяти пильну увагу окремим нерозв'язаним питанням, чільне місце серед яких відведено творенню неолоксем, які й віддзеркалюють активні мовленнєві процеси, демонструють зрушення мовної норми, висвітлюють загальні тенденції та динаміку лексичного складу мови.

Сучасна лінгвістика інтенсивно займається всебічним вивченням нових номінативних одиниць лексичного рівня на межі XX-XXI сторіч, що зумовлено активністю процесу появи та функціонування новотворів. Проблеми неології знаходяться в центрі уваги сучасного мовознавства у зв'язку з тим, що лексика реагує на зміни в суспільному, громадському, економічному, політичному та культурному житті, поповнюючись новими словами для позначення предметів, явищ, процесів, понять, якостей, властивостей та дій. Це призводить до того, що на кожному етапі наукового пізнання постають нові питання, пов'язані з необхідністю й доцільністю вивчення новотворів, оскільки вони є одним із проявів життя мови як безперервної, несвідомої діяльності мовців, що переходить

із покоління в покоління, свідченням її динамічного характеру, її здатності збагачувати словниковий склад.

Процес розвитку мовної системи становить безперервну зміну словникового складу, що виявляється насамперед у появі нових дериваційних утворень, виникненні запозичень, модифікації значень, переході певних лексем до групи архаїзмів чи історизмів, активної чи пасивної лексеми.

Поява значної кількості неолексем – явище цілком закономірне. Адже неологізми з'являються в мові в часи великих, докорінних змін у житті народу. Потреба в нових словах зумовлена передусім різними екстралінгвальними чинниками, зокрема політичними та соціальними змінами в суспільстві, тому що лексична система будь-якої мови є найбільш гнучкою і динамічною порівняно з іншими підсистемами. Це пов'язано з необхідністю якомога повніше відбити постійно мінливу картину світу, що сприятиме більшій ефективності процесу спілкування між людьми.

Новітні слова, запозичені в українську мову, зазнають об'єктивних процесів засвоєння на українському мовному ґрунті. Вони адаптуються за фонетичними, граматичними мовними законами та словотвірною освоюються, продукуючи деривати за українськими дериваційними моделями.

Інноваційні процеси в лексиці є постійним об'єктом аналізу в наукових працях мовознавців. Зокрема, різні аспекти змін у лексико-семантичній системі української мови, що відображають перетворення в житті соціуму, репрезентовано в дослідженнях Т. Бевз, В. Жайворонка, Л. Лисиченко, Т. Коць, І. Кочан, Д. Мазурик, Л. Мартинової, О. Муромцевої, І. Самойлової, О. Сербенської, О. Стишова, О. Тараненка, Л. Філюк, М. Яцимірської та ін..

Проте питання семантичного та словотвірного освоєння новітніх запозичень в українській мові залишається **актуальним**.

Дисертація І.О. Коробової з'явилася на часі, адже у ній комплексно досліджено зміни семантичної структури новітніх запозичень у процесі функціонування їх у лексико-семантичній системі української мови, виявлено

дериваційний потенціал неозапозичень та встановлено структурно-семантичні типології дериватів у складі сформованих ними словотвірних гнізд.

Відзначена властивість лексичної системи мови є однією з найважливіших умов безперервного її функціонування, що безпосередньо пов'язане з явищами неологізації, які в українській мові протягом останніх десятиріч набувають систематичного характеру.

Найінтенсивніше збагачується словниковий склад мови у період значних суспільних зрушень. Більшість новотворів зумовлена позалінгвальними чинниками. Мова поповнюється лексичними інноваціями – новими назвами, що є результатом значної активізації основних способів розширення номінативних засобів мови. Потреба в називанні нових понять і реалій політичного, науково-технічного, культурно-освітнього життя суспільства спричиняє якісні зміни у складі тематичних груп лексики.

Через призму індивідуального світобачення в мові активно відображається сьогодення, включаючи психологічний, соціокультурний, емоційний, експресивний та інші чинники, передаючи всю складність сучасних стосунків особистості й світу.

Цьому сприяє загальна орієнтація сучасного мовознавства на комплексний аналіз мовних явищ у взаємодії їхніх структурних і комунікативно-функційних характеристик, необхідність дослідження мовної еволюції у всіх її виявах, посилення інтересу до вивчення проблем неології, дериватології, прагматики. Тому актуальність дисертаційної праці Ірини Олександрівни Коробової «Семантичне та словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові» не викликає сумнівів.

Крім того, аналізована праця актуальна не тільки своєю з'явою та висвітленням важливих питань лексико-словотвірного ярусу української мови, але й рівнем висвітлення заявлених проблем, ступенем абстрагування нових підходів, класифікацій і запропонованих кваліфікацій.

Поза будь-яким сумнівом, такого зразка праці, як рецензована дисертація, є етапними в розвитку лінгвістичної думки і постають у двох вимірах: з одного

боку, це узагальнення всього того набутку дослідження граматичного ладу, якого досягла наукова думка на відповідний період; з другого —, подібне осмислення завжди орієнтоване на перспективу, оскільки встановлюються ті напрями видозмін у граматичній будові, що є найсуттєвішими на сучасному зрізі.

Дисертація вирізняється на загальному науково-лінгвістичному тлі наявністю новітніх поглядів на мовні явища, осмисленням динамічних процесів у словотвірному ладі української мови.

Цілком умотивованою є мета дисертаційної праці, що полягає в комплексному дослідженні зміни семантичної структури новітніх запозичень у процесі функціонування їх у лексико-семантичній системі української мови, виявленні дериваційного потенціалу неозапозичень, встановленні структурно-семантичної типології дериватів у складі сформованих ними словотвірних гнізд.

Продемонструвавши ґрунтовну обізнаність із теоретичним вивченням проблем словотвору, Ірина Олександрівна Коробова ставить перед собою низку завдань, кожне з яких виконане в роботі відповідно до обраної парадигми і забезпечило в кінцевому підсумку досягнення основної мети.

І.О. Коробова показала вміння опрацьовувати теоретичну літературу, аналізувати і критично осмислювати її. Скрупульозне опрацювання наукових джерел (204 позиції) та належний аналіз фактичного матеріалу дають підстави стверджувати беззаперечну наукову цінність і необхідність з'яви такої праці в українській дериватологічній науці.

Методи та прийоми, застосовані в дисертації, були оптимальними для досягнення поставленої мети.

Достовірність отриманих результатів, сформульованих висновків і узагальнень зумовлена обсягом і різноманіттям фактичного матеріалу (більше 3 тисяч одиниць), дбайливо зібраних дослідницею з електронних та друкованих періодичних видань, інших засобів масової комунікації, наукових, офіційно-ділових, розмовно-побутових, усних текстів, реклами. До аналізу дослідниця залучила також лексикографічні праці, що й дало їй підстави зробити вагомі

наукові узагальнення, які можуть прислужитися як неологічній, так і дериваційній теорії.

Наукова новизна роботи заслуговує схвалення. Дисертація є етапною працею з української неології, у якій уперше в українському мовознавстві на безпрецедентно залученому до аналізу фактичному матеріалі запропоновано класифікацію неозапозичень за семантичним критерієм, визначено місце новітніх англзмів у складі неозапозичень української мови, схарактеризовано основні етапи адаптації та особливості семантичної і словотвірної поведінки новітньої чужомовної лексики у мові-реципієнті; систематизовано чинники інтенсивного входження до лексико-семантичної системи української мови нових чужомовізмів, встановлено основні типи у семантичній структурі новітніх запозичень, виявлено чинники їх словотвірної активності, встановлено параметри словотвірної активності неозапозичень, і що цінно, укладено словник новітніх запозичень і їхніх дериватів з ілюстративним матеріалом, а також словник новітніх запозичень-аббревіатур.

Теоретична значущість роботи полягає в поглибленому вивченні інноваційних процесів у сучасному українському лексикословотворенні, пізнанні структурно-семантичної специфіки та функційної характеристики нових лексичних запозичень.

Результати дослідження, без сумніву, можна використати у вишівській практиці викладання курсу сучасної української літературної мови, розробленні спецкурсів і спецсемінарів із проблем словотвірної семантики. Матеріали дисертації знайдуть зацікавленого читача і з-поміж вітчизняних, і з-поміж зарубіжних лінгвістів, заактивізують переосмислення і нормативних курсів зі словотвору вищої школи.

Дисертаційна праця має і навчальне значення: цікаві приклади, їх характеристика – це свіжий ілюстративний матеріал для лекцій і практичних занять із сучасної української літературної мови, лінгвістичного аналізу тексту, спеціалізованого курсу дериваційної семантики та інших дисциплін гуманітарного циклу.

Приємно вражає й те, що І.О.Коробова подає висновки до кожного розділу, які сприяють логічному виструнченню результатів дослідження.

Позитивно оцінюємо й те, що загальні висновки до роботи відображають окреслене дисертанткою коло завдань і, як і матеріал розділів, свідчать про достатній ступінь опрацювання проблеми.

Дисертація вирізняється чіткою структурованістю, виваженим і вдумливим аналізом, вдалим поєднанням теоретичної та практичної частин, чіткою деталізацією змісту, умінням автора оперувати теоретичним матеріалом, простежувати еволюцію поглядів на певну граматичну категорію, продуману систематизацію термінологічного апарату, розташування матеріалу за концентричним принципом – за принципом наростання складності аналізованих поглядів та й самих словотвірних одиниць. Чітким є також дотримання логічного зв'язку між частинами дисертації та окремими підрозділами в межах певного розділу.

У вступі (с. 14-19) обґрунтовано вибір теми дисертаційної праці, чітко вмотивовано актуальність дослідження, аргументовано мету, завдання, визначено предмет і об'єкт, окреслено методологічну базу й конкретно запропоновано методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне значення й практичну цінність, наведено дані про апробування результатів проведеного дослідження, схарактеризовано його структуру.

Перший розділ (с.20-50) присвячено визначенню теоретико-методологічних засад вивчення запозичень. Проаналізовано термінологічну мікросистему запозиченої лексики, з'ясовано основні чинники входження новітніх запозичень до української мови, визначено етапи освоєння новітніх запозичень, запропоновано методологію дослідження семантичного та словотвірного освоєння новітніх запозичень до складу української лексики.

Узагальнення праць багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Я. Битківська, Ю. Жлуктенко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Н. Клименко, Ю. Малахова, О. Муромцева, В. Сімонок, О. Стишов, С. Федорець, Л. Чурсіна та ін.) дало змогу І.О. Коробовій констатувати, що «процес швидкого включення

великої кількості англійськомовних слів спостерігається завдяки інтенсивному вивченню українцями англійської мови. У наші дні вплив цієї мови, на думку авторки, посилюється вже не безпосередньо з Англії, а зі Сполучених Штатів Америки, які стали лідером в економіці, розвитку передових технологій та виробничих відносин, науці, політиці, спорті та інших сферах життя людей» (с.26).

Новітніми запозиченнями авторка пропонує вважати чужомовні слова, що перенесені в українську мову з інших мов упродовж останніх десятиліть й перебувають у процесі засвоєння, випробовуються мовною практикою носіїв української мови, або ті, що ввійшли раніше, проте ще не повністю адаптувалися в українському узусі (с.27).

Детальний аналіз праць мовознавців дав змогу дослідниці встановити основні екстралінгвальні й інтралінгвальні чинники входження новітніх запозичень до складу української лексики (с.27-36) і констатувати, що процес входження запозичень до української мови пов'язаний зі сферою економіки політики, культури, науки, виробництва і зумовлений складним комплексом поєднання екстра- та інтралінгвальних чинників.

Ураховуючи досвід попередників та зважаючи на фактичний матеріал, зібраний дослідницею, І.О. Коробова виділяє чотири етапи освоєння новітніх запозичень, детально їх аналізує (с.40-44). Успішному розв'язанню поставлених завдань сприяли визначені авторкою методи дослідження. Поетапне дослідження фактичного матеріалу та застосування комплексу загальнонаукових і лінгвістичних методів дало змогу авторці роботи сформулювати належне методологічне підґрунтя для визначення основних понять дослідження, повного всебічного аналізу семантичного та словотвірного освоєння новітніх запозичень в українській мові (с.44-48).

У другому розділі рецензованої дисертації проаналізовано типи новітніх запозичень за джерелами походження, за контактами, здійснено лексико-семантичну характеристику новітніх запозичень. Новітні запозичення з європейських мов (англійської, італійської, французької та німецької), на думку

авторки, є віддзеркаленням передусім тенденції українського суспільства до європеїзації, прагнення до активізації політичних, культурних, освітніх зв'язків нашої держави з країнами Європи (с.51). У досліджуваному фактичному матеріалі, за підрахунками авторки, лексика англійськомовного походження становить близько 80%, що засвідчує вплив англійської мови на всі глобалізаційні процеси, що відбуваються останнім часом у світі (с.51).

Новітні слова, запозичені в українську мову, на переконання авторки, зазнають об'єктивних процесів засвоєння на українському мовному ґрунті, адаптуючись за фонетичними, граматичними мовними законами та словотвірною освоюючись, вони продукують нові деривати за українськими дериваційними моделями (с.70).

Структурно-семантичний аналіз фактичного матеріалу дав змогу дослідниці усі новітні запозичення української мови об'єднати у 16 лексико-семантичних груп, у межах яких виокремити певні підгрупи. Авторка констатує, що з-поміж запозичень 80% становлять англізми, 18% – запозичення з інших європейських мов, 2 % – запозичення з неєвропейських мов (с.98).

У третьому розділі на широкому фактичному матеріалі здійснено аналіз семантичного освоєння новітніх запозичень, визначено параметри семантичної адаптації чужомовної лексики в українській мові. На прикладах-ілюстраціях І.О. Коробова продемонструвала звуження і розширення значень новітніх запозичень, зазначивши, що звуження семантики новітнього запозичення на новому мовному ґрунті є більш характерним явищем, ніж розширення (с.115). Характерною ознакою тут є те, продовжує авторка, що деякі неозапозичення здебільшого англізми, втрачаючи одне чи двоє значень, функціонуючи в українській лексико-семантичній системі можуть розвивати нові значення (Там само). Аналіз запозичених лексем дав змогу І.О. Коробовій стверджувати, що більшість чужомовних лексем є полісемантичними. Пристосування неозапозичень до лексико-семантичної системи української мови відбувається не тільки за рахунок розширення чи звуження їхньої семантики, але й унаслідок взаємодії їх із близькими за значенням словами української мови (с.124).

Основними чинниками зміни семантики новітніх запозичень, на думку авторки, є спеціалізація та метафоризація значення і взаємодія з близькими за значенням словами (с.134).

Свідченням достатньо високого рівня адаптації запозиченої лексики, на переконання І.О. Коробової, є тенденція щодо зміни семантики та набуття нових значень запозичень у мові-реципієнті, кодифікація відповідними лексикографічними джерелами (Там само).

До безсумнівних наукових здобутків дисертантки є четвертий розділ, у якому на широкому фактичному матеріалі досліджено словотвірний потенціал новітніх запозичень, встановлено структурно-семантичну типологію словотвірних гнізд із вершинами-неозапозиченнями, визначено частиномовні параметри словотвірних гнізд новітніх запозичень. Авторка спостерегла, що новітні запозичення, засвоюючись українською мовою, активно вступають у словотвірні зв'язки, формуючи комплексні словотвірні одиниці: словотвірні пари, словотвірні ланцюжки та словотвірні парадигми, що, у свою чергу, стають складниками словотвірних гнізд повного і неповного типів із різним частиномовним наповненням (с.170).

Виклад матеріалу здійснено логічно і послідовно.

Заслугує схвалення обізнаність автора з висвітлюваними проблемами, його вміння аналізувати наукові теорії, віднаходити спільне і відмінне у досить різних наукових концепціях і водночас відстоювати свій погляд, послідовно його аргументуючи та підтверджуючи власним фактичним матеріалом.

Висновки до дослідження розлогі, відзначені структурованістю формулювань, логічністю й самодостатністю, які закономірно впливають із тексту дослідження й свідчать про те, що поставлені в роботі завдання повністю виконані.

І.О. Коробова не просто узагальнює основні підсумкові позиції, що раніше фігурували у висновках до розділів, а виходить на рівень викінчених узагальнень, що постають як найвищий компонент усієї роботи.

Самодостатнє значення мають укладені дослідницею Словник новітніх запозичень (с.184) та Словник новітніх запозичень-абревіатур, які, за умови їх опублікування, справді прислужаться широкому колу користувачів – викладачам, студентам, учителям і учням.

Однак, нам видається, дисертантці під силу виконати вагомніше і вкрай важливе завдання: зібрати авторський колектив або самотужки укласти новий великий словник абревіатур-запозичень та скорочень з методичними вказівками стосовно вживання тих чи тих конструкцій, бо ж словник скорочень української мови 1988 р. за ред. Л.С. Паламарчука зараз недоступний широкому загалові та й він потребує оновлення, доповнення. Ми ж мусимо користуватися короткими словничками абревіатур та скорочень на зразок малого практичного словничка абревіатур та скорочень української мови Божени Зінкевич, Олександра Григор'єва, Ярослава Приходи, виданого в Ягелонському університеті (Краків, 1997 р.).

Дисертантка вміло оперує фактичним і теоретичним матеріалом, робить правильні висновки й узагальнення, пристойно орієнтується в досліджуваній проблематиці. Текст рецензованої праці дає всі підстави твердити, що дослідження, здійснене І.О. Коробовою, є вагомим внеском до української лінгвістичної науки.

Відзначаючи актуальність і глибину дисертаційної праці І.О. Коробової, аргументованість висунутих у ній наукових засад, комплексний характер і ґрунтовний аналіз семантичних та словотвірних особливостей новітніх запозичень у сучасній українській мові, важливість отриманих результатів, узагальнень і висновків, висловимо деякі міркування:

1. Темою дисертації передбачено семантичний і словотвірний аналіз запозичень, що потрапили до української мови, з усіх мов. Проте дисертантка чомусь акцентувала увагу переважно на аналізі запозичень-англізмів.
2. Семантичні зміни новітніх запозичень (п.3.3., 3.5.) у період їх адаптації в українській мові, на нашу думку, варто було б проілюструвати більшою кількістю лексем.

3. Подекуди текст дисертації перевантажений прикладами-ілюстраціями (с.147, 158).
4. У дисертації нерідко натикаємося й на вислови на зразок «Ю. Шевельов і О. Горбач у своїх студіях послуговуються терміном етранжизми...» (с.21), «... І. Обухова у своєму дисертаційному дослідженні вживає термін «запозичення»» (с.23); Л. Кислюк, Н. Клименко, Т. Рудакова у своїх дослідженнях використовують термін...» (с.26) й ін., у яких займенник **своїх** зайвий: не чужими ж студіями Ю. Шевельов і О. Горбач «послуговуються», не в чужому ж дослідженні І. Обухова «вживає», не в чужих дослідженнях Л. Кислюк, Н. Клименко, Т. Рудакова використовують відповідні терміни.
5. На нашу думку, замість пасивних конструкцій на зразок **лексми поділяються, слова усвідомлюються** (с.23) краще було б уживати безособові предикативні форми на -но, -то, для яких характерна виразна безособовість і результативність, про що свого часу наголошувала О. Курило; робота не позбавлена мовних огріхів (с.34, 47, 58, 73, 89) та стилістичних недоречностей (с.16, 21, 88, 139); у роботі спостерігаємо випадки порушення чергування у-в (с.19, 25, 27, 74, 89, 107).

Підсумовуючи, наголосимо: критична частина відгуку нітрохи не затьмарює, та й не може затьмарити того очевидного факту, що дисертація І. О. Коробової повністю відповідає всім вимогам до дисертаційних праць: науковості, об'єктивності, точності й доступності. Висловлені тут зауваги та пропозиції не перекреслюють, а навпаки підкреслюють її непересічну наукову цінність, носять рекомендаційний характер, їх основна мета – спрямувати молоду й талановиту дослідницю продовжити вдало започатковану справу.

Важливим постає і той значний фактичний матеріал, який І.О. Коробова вводить до наукового обігу. Опубліковані авторкою 10 робіт повною мірою висвітлюють результати дослідження, що достатньо апробовано на конференціях різного рівня. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Уважаємо за необхідне зацентувати, що дослідження І.О. Коробової є вагомим внеском у лінгвістичну науку, виконане професійно, на високому

науковому рівні. Виклад матеріалу здійснено літературною мовою – теоретично насиченою, належно ілюстрованою, стилістично вправною й інформаційно доступною. Добре структурований текст надає змістові дисертаційної праці наукової переконливості й сприйняттєвої прозорості. Вдале використання різних шрифтів і кеглів свідчить про досконале художнє й технічне оформлення роботи.

На підставі викладеного вище вважаємо, що дисертаційна праця І.О. Коробової «Семантичне та словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові» за рівнем свого виконання, одержаними теоретичними та практичними результатами, їхнім апробуванням повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 656 від 29 серпня 2015 року, а її авторка, Ірина Олександрівна Коробова, цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук,
професор, декан факультету
філології та журналістики
Херсонського державного університету

В.П. Олексенко

15.02.2018 р.

Підпис В.П. Олексенка підтверджено
Начальник ВК _____ В.М. Воробйова

